

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

Lennart Karlström, *Hjalmar Gullberg. En bibliografi* (Hjalmar Gullberg-sällskapets skrifter, 7). Carlsson bokförlag, Stockholm 2010.

Att konsultera en författarbibliografi är inte det samma som att slå upp enstaka poster i en databas. Bibliografin i bokform inbjuder på ett annat sätt än databasen till att läsas, och den berättar på sitt sätt en historia – historien om det skeende, den process som utgör författarskapets helhet. Så är det också i Lennart Karlströms ambitiösa bibliografi över Hjalmar Gullberg. Den sträcker sig från 1920 till 2009, alltså från sju år före Gullbergs debut med *I en främmande stad* fram till nära femtio år efter diktarens död.

Framför allt ges här en tydlig bild av allt det arbete som leder fram till utgivningen av en diktsamling, av hur enskilda dikter och översättningar publiceras vid olika tillfällen, för att sedan samlas och samordnas till en ny helhet inom pärmar. Här märks även de många samarbeten som Gullberg varit engagerad i tillsammans med vänner och kollegor, samt hans mer kortvariga insatser som skribent för *Svensk Uppslagsbok* och upphovsman till en mängd informativa förlagsannonser för Månadens bok. En mycket viktig del av bibliografin är den långa listan över tonsättningarna av Gullbergs verk, som upptar över 150 dikter, diktecykler och översättningar av lyrik och dramatik, och mångdubbelt fler musikaliska verk. Hans egna tidiga tonsättningar av några dikter av Karlfeldt och Levertin hör dock snarast till kuriosan.

Men Karlströms åttahundrasidiga bibliografi, som spänner över hela nittio år, berättar många fler historier än så.

Brottstycken av det senaste århundradets politiska historia kan läsas av i detaljer: Diktsamlingen *Kärlek i tjugonde seklet* från 1933 recenserades inte bara i de stora dagstidningarna, utan även i den nystartade veckotidningen *Den svenske nationalsocialisten*; den välkända diktens "Människors möten" första publicering visar sig ha varit tillägnad Torgny Segerstedt; och mer än ett decennium efter Gullbergs död, i början av 1970-talet, återges Bengt Landgrens svar till Olof Lagercrantz angående Gullbergs anti-nazistiska engagemang (s. 715–718). Framträdande blir också berättelsen om läsarnas, litteraturkritikernas och forskarnas mottagande av dikter och översättningar. Den formar ett slags receptionshistoria där även förändringarna inom litteraturvetenskapen kan spåras, och där avdelningen parodier, travestier och pastischer

på Gullbergs dikter utgör en glad pendang. Särskilt är det "den tänkande lantbrevbäraren" som omformats, exempelvis till "den tänkande utställningsdomaren", som är "en hundbedömare" tvingad att "stå och glo på tax" i *Svenska kennelklubbens tidskrift*, och till "den tänkande källsorteraren" från 2009.

Här ryms även en liten teaterhistoria, där Radioteatern, som Gullberg var chef för 1936–1950, med rätta spelar en framträdande roll, och något av en mediehistoria, eftersom inte enbart publiceringar i bokform, utan även inspelningar på gramfonoskivor, kassetband och CD förtecknats. Vi får också ta del av skildringar av hur Gullbergs röst och hans uppläsningar lät i samtida lyssnares öron – han ska ha talat "som en italiensk belcantosångare sjunger: samma mjuka, avspända liksom lite ointresserade fraser; samma nästan ängsligt noggranna artikulering; samma delikat utpenslade nyansering" (s. 578). Eyvind Johnson nämner just den "lägmälda, ändå inträngande rösten" under Gullbergs sista sjukdomstid, hans "lätta, förklarande" tonfall, rösten som talade om "livets glädje, kanske en glädje utan illusioner" (s. 664).

Samtidigt berättas en översättningshistoria, som tar upp Gullbergs många översättningar inom olika litterära genrer från en rad språk (danska, tyska, franska, engelska, spanska, och olika former av grekiska) och hans egna dikter översatta till andra språk. Till sist återger bibliografin även en berättelse om de många ställningstaganden och val som bibliografen själv, och även hans föregångare, Otto Wangson, gjort. Wangsons första Gullberg-bibliografi, som aldrig gavs ut och endast har funnits tillgänglig i en minimal korrekturupplaga, har här korrigerats, bearbetats och fogats samman med Karlströms förra bibliografi, som täckte åren 1952–1979.

Tack vare att Karlström så noga och ärligt redovisar de många val han ställts inför blir bibliografin utmärkt användbar. Man vet vad som finns med och vad som utelutits. Urvalsprinciperna gynnar läsarvänligheten på bekostnad av heltäckande anspråk. Här förtecknas de unika fallen, det vill säga spridda publiceringar av enskilda dikter fram till dess att en diktsamling ges ut, ofta i flera upplagor. Andra senare ompubliceringar i form av exempelvis antologinummer – kort sagt alla slags upprepningar, givetvis med enstaka undantag – har valts bort. Bibliografin känns därför väl sorterad och matnyttig, utan dödkött och tröttsamma dubbelringar. Men samtidigt måste man vara medveten om att den historia som gäller dikternas och över-

sättningarnas återanvändning, exempelvis i läromedel eller i juldiktsamlingar, inte skildras här.

Nästan halva boken utgörs av en presskavalkad, där recensioner, intervjuer och notiser återges i fulltext eller fylliga utdrag. Karlström förklarar att han velat förvalta Wangsons idé om en sådan avdelning och nu utökat den kraftigt till omfånget, med syftet att infoga ”en läsebok” och – som han uttrycker det – att göra en i övrigt oläslig bok åtminstone delvis läsbar. Dessutom görs annars svåråtkomliga texter här allmänt tillgängliga. Utan tvekan blir det trevligt och smidigt för läsaren, för att inte säga mycket upplysande, med en sådan insprängd läsebok. Den får tänkas illustrera och fördjupa de torrare uppgifter om titlar, publiceringar och recensionier som fyller bibliografins inledning nära fyra hundra sidor, och det är lätt att sympatisera med Karlströms önskan att dela med sig av all den text han plöjt under arbetet med bibliografen.

Men då presskavalkaden med sina 350 sidor är så tjock, att den gott och väl skulle kunna fylla en fristående volym, blir det ändå ett problem att det inte finns någon diskussion av hur urvalet av texter gjorts. Till omfånget är detta långt mer än en kavalkad, mer än en klippbok. Den sammanlagda textmassan liknar mer studentens eller forskarens inläsning av material kring författarskapet i samband med någon forskningsuppgift. Men här är frågeställningen som motiverar urvalet av texter obekant, vilket gör att man som läsare kan känna sig som en tävlande i frågesporten *Jeopardy* – man har fått ett svar men måste nu själv försöka finna frågan. Det faktum att en problematisering av presskavalkaden saknas står i skarp kontrast mot bibliografens i övrigt noggranna redogörelser för sitt tillvägagångssätt.

Ofta framförs synpunkten att forskningen om Gullberg avstannat, och även Karlström påpekar detta och undrar varför. Ibland sägs det att det ska ha berott på att publiceringen av konkordansen över Gullbergs lyrik 1969–1970 tog död på forskarnas upptäckarglädje. Men inte minst Gullbergs diktsviter fortsätter ju att leva i musikalisk form – ”Den heliga natten” i Hilding Rosenbergs tonsättning hör nära samman med det svenska julfrandet i radio, och ”Förklädd gud” till Lars-Erik Larssons musik framförs många gånger varje år, av musikstudierande gymnasister, i kyrkor och i olika fristående sammanhang. Bibliografen ger också besked om tilldragelser under de senaste decennierna: Greta Thott har berättat om sitt och parets gemensamma liv i sina memoarer, *Många ansikten* (1991),

ett Hjalmar Gullberg-sällskap som ger ut en skriftserie har bildats med säte i Malmö, och Gullbergs insatser som översättare har särskilt uppmärksamats vid flera tillfällen. Det tillkommer dessutom nytt material. Agneta Pleijels pjäs *Hör musiken, söker efter orden*, som ägnats Gullbergs liv, tid och diktning, gjorde nyligen succé på Stadra sommar-scen.

Det står klart att Gullbergs diktning fortfarande används, om än inte på samma sätt som under hans livstid. Dess rikedom på genrer, dess inriktning på att göra litteratur från skilda epoker och språk tillgänglig för nya läsare, och inte minst dess respekt för ”de riktiga orden”, gör det svårt att bortse från Gullbergs författarskap för den som vill ägna sig åt litteratur. Den som önskar att större vikt skulle läggas vid hans internationella frändskaper och blick framåt kan finna stöd i bibliografen, i ett uttalande av skalden själv så tidigt som 1929: ”För mycket provinsialism och för mycket minnen i litteraturen” (s. 165).

Karlströms bibliografi bör därför inte ses som ett slutdokument, utan blir i egen rätt till ännu ett exempel på hur Gullbergs författarskap kommer till användning i början av det tjugoförsta seklet. Som Karlström själv skriver i sin efterskrift skapar bibliografen också nya möjligheter att fortsätta ta del av Gullbergs dikter och översättningar: ”ingen vet till fullo vad en bok som denna kommer att användas till” (s. 834).

Men redan nu fungerar bibliografen som en mötesplats för det senaste århundradets berättelser om litteraturens funktioner i möten människor emellan. Det gör den kongenial med Gullbergs strofur ”Människors möten”: ”Byta ett ord eller två / gjorde det lätt att gå. / Alla människors möte / borde vara så.” Eller är det kanske hellre den nya översättningen till Grönköpings världsspråk transpiranto under rubriken ”Humana dejta”, från avdelningen parodier och travestier, som borde citeras? Genom Karlströms Gullberg-bibliografi görs såväl originalet som översättningen tillgängliga, och nya möten kommer helt säkert till stånd.

Helena Bodin